

SÜT SIĞIRCILIĞINDA YETİŞTİRİCİ BİRLİKLERİ

Can UZMAY¹ Attila KAYA²

Özet

Ülkemizde, oldukça geç kalınmış olunmakla birlikte, son yıllarda damızlık süt sığırcılığı alanında yetiştirici birliklerinin kurulmasına yönelik ciddi çalışmalar yürütülmektedir.

Bu yazıda batılı ülkelerde yüzyılı aşkın süredir faaliyet gösteren yetiştirici birlikleri modeli gözönüne alınarak, genel hatları ile bu tür birliklerin amaçları, yapılanış ve işlevleri konusuna değinilmektedir.

Özellikle pazara yönelik üretim yapılan yörelerde kurulmuş bulunan yetiştirici birlikleri, sağlam bir temel üzerine oturtularak faaliyete geçirilebildikleri takdirde, ülkemiz hayvancılığının içinde bulunduğu darboğazdan kurtulmasında önemli rol oynayacaklardır.

1. Giriş

Ülkemizde hayvancılığın gelişebilmesi için yetiştirici organizasyonlarının bir an önce kurulması gereği uzun yıllardan beri konuyla ilgili kişiler tarafından vurgulanmaktadır (OKAN, 1973; SÖNMEZ ve KAYMAKÇI, 1987). Ancak bu konudaki ciddi adımların 1990'lı yılların başında yetiştirici birliklerinin kurulmasına yönelik ilk çalışmaların başlaması ile atıldığını görmekteyiz. Ülkemizde özel işletmeler bazında soykütüğüne dayalı damızlık süt sığırcılığı sisteminin geliştirilmesi amacı ile 1989-1990 yıllarında Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından dış destekli projeler başlatılmıştır (Türk-İtalyan işbirliği ile yürütülmekte olan "Süt Sığırcılığını Geliştirme Projesi" ile Türk-Alman işbirliği ile yürütülmekte olan "Sığırcılıkta Enformasyon Sistemi" projesi). 1995 yılında ise 904 sayılı hayvan ıslahı yasasında yetiştirici birliklerinin kurulmalarına ilişkin olarak yeni düzenlemeler getirilmiştir. Yetiştirici Birliklerinin kurulması hakkında gerekli yasal zemin de oluştuktan sonra Tarım Bakanlığı Teşkilatı, çeşitli illerde yetiştirici birliklerinin kurulması konusunda yoğun girişimler başlatmıştır. Bunun sonucunda 1996 yılında başta soykütüğü projelerinin yürütülmekte olduğu iller olmak üzere toplam 31 ilde yetiştirici birlikleri kurulmuş bulunmaktadır (KUMLU ve ark., 1996).

Konunun ülkemiz hayvancılığı açısından güncel önemi göz önüne alınarak hazırlanan bu yazıda, hayvancılığı gelişmiş ülkelerde yüz yılı aşkın geçmişi olan ve süt sığırcılığının gelişmesinde önemli rol oynayan yetiştirici birliklerinin yapılanışı ve işlevleri konusu işlenmektedir.

2 Tanımı ve Yapılanışı

Yetiştirici Birlikleri aynı ırkdan sığırların saf olarak yetiştiriciliğini yapan çiftçilerin bir araya gelerek kurdukları örgütlerdir. Yetiştiricilerin bu türden bir örgütlenmeye

¹ Dr., E.Ü. Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, 35100 Bornova - İZMİR

² Yrd. Doç. Dr., E.Ü. Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, 35100 Bornova - İZMİR

gitmelerindeki temel amaç, çalıştıkları ırkın genetik ıslahı ile ilgili çalışmalar yürütmek, böylelikle kendilerine daha fazla gelir getirecek yüksek verimli damızlık hayvanlar yetiştirmektir.

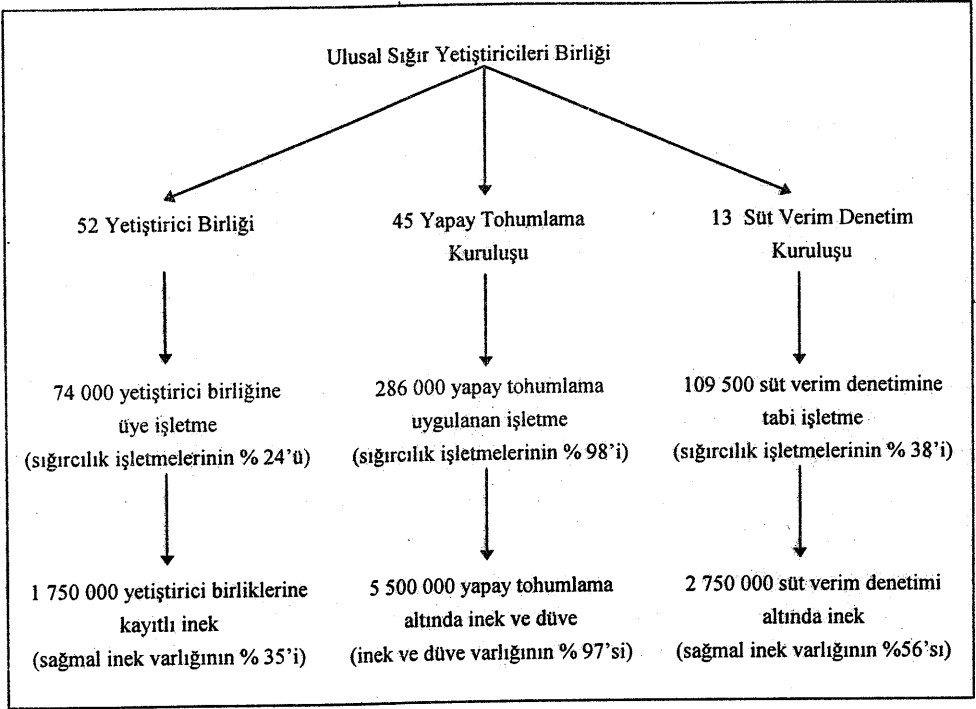
Genetik Bilimi, süt sığırlarının genetik ıslahı ile çalışmaların tek işletme bazında değil, çok sayıda işletmeyi kapsayan geniş bir popülasyon üzerinde etkili sonuç verebileceğini ortaya koymaktadır. Generasyondan generasyona daha verimli sığırlar yetiştirebilmek için yetiştiricilerin bir birlik çatısı altında organize olarak ortak çalışmalarını şarttır.

Süt sığırı yetiştiriciliği alanında ilk birlikler Kuzey Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur. Bu dönemlerde Yetiştirici Birlikleri ağırlıklı olarak yetiştirdikleri ırkın morfolojik karakterlerini taşıyan hayvanların soykütüğü kayıtlarını tutma şeklinde faaliyet göstermişlerdir. 20. yüzyılın ortalarına doğru ise ekonomik önemi olan verim karakterlerinin iyileştirilmesi ile ilgili faaliyetler ön plana çıkmış, bu dönemde süt verim denetimlerinin organizasyonu devreye girmiştir.

Şekil 1, Almanya'da yetiştiricilerin damızlık sığır yetiştiriciliği alanındaki örgütlenmesinin yapı ve boyutlarını göstermektedir. 1991 verilerine göre Almanya'da farklı eyaletlerde farklı sığır ırkları üzerinde çalışan toplam 52 adet yetiştirici birliği bulunmaktadır. Sığırcılık yapılan işletmelerin yaklaşık % 24'ü yetiştirici birliklerine üye durumdadır. Yetiştirici birliklerine üye işletmelerin sahip olduğu sığır varlığı ise ülkedeki sağmal inek varlığının yaklaşık % 35'ini oluşturmaktadır. Bu ülkede yine yetiştirici kökenli birer organizasyon olan toplam 45 yapay tohumlama istasyonu ile 13 verim denetim derneği faaliyet göstermektedir. Sığırcılık işletmelerinin yaklaşık % 98'inde yapay tohumlama uygulanmakta, % 38'inde ise verim denetimleri yapılmaktadır. Yapay tohumlanan inek ve düvelerin toplam inek ve düve varlığındaki oranı % 97, süt verimi denetlenen ineklerin oranı ise % 56'dır. Damızlık yetiştiriciliği alanında üç kolda (soy kütüğü, yapay tohumlama, verim denetimi) faaliyet gösteren bu yetiştirici örgütleri nihayetinde "Ulusal Sığır Yetiştiricileri Birliği" adlı bir çatı organizasyonun altında birleşmektedir.

Yetiştirici birlikleri yetiştiricilerin kendilerine hizmet vermek üzere kurdukları, kar amacı gütmeyen demokratik örgütlerdir. Birliğe üye her yetiştiricinin birlik genel kurulunda bir oy hakkı vardır. Bu oyunu, birliğin yönetim ve denetleme kurullarının seçimi ve birlikle ilgili genel kurul gerektiren önemli kararların alınması sırasında kullanır.

Şekil 1. Almanya’da Damızlık Sığır Yetiştiriciliği Alanındaki Örgütlenme (ADR, 1991)

Diğer bir önemli konu damızlık hayvan satışlarının tamamen yetiştirici birliklerinin tekelinde olmasıdır. Bünyelerinde yer alan işletmelerdeki hayvanlar için, hayvanın soykütüğü ve verim bilgilerinin yer aldığı damızlık inek belgelerini vermeye yetkili bulunan yetiştirici birlikleri, bu belgelerde yer alan tüm bilgilerin doğruluğu konusunda da garantör konumundadır.

Yetiştirici birliklerinin çalışmaları, buldukları ülkelerin ilgili yasaları çerçevesinde devletin denetimi altındadır.

Birliklerin başlıca gelir kaynaklarını üye aidatları (üye giriş aidatı, yıllık aidatlar), süt verim denetimi, soykütüğü kayıtlarının tutulması, genetik ıslah programının yürütülmesi gibi hizmetler karşılığında inek başına alınan yıllık ücretler, yapay tohumlama ücretleri, damızlık hayvan alım satımından alınan komisyonlar ve sperma satışlarından sağlanan paralar oluşturmaktadır.

3 Yetiştirici Birliklerinin İşlevleri

Hayvancılığı gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren yetiştirici birliklerinin işlevleri aşağıda genel hatları ile ortaya konulmuştur.

3.1 Sürü Defterine Alınacak Hayvanların Belirlenmesi ve Numaralama

Yetiştirici birliğinin üzerinde çalıştığı ırk için belirlenmiş bulunan morfolojik ve fizyolojik karakterleri taşıyan tüm hayvanlar birliğin tuttuğu sürü defterine kaydedilir. Bir hayvanın sürü defterine kaydedilip kaydedilmemesi konusundaki kararı birliğin bu konudaki uzman kadroları verir. Sürü defterine kaydedilmesi uygun görülen hayvanlara zaman içerisinde herhangi bir karışıklık yaratmayacak şekilde kalıcı bir sürü defteri numarası verilir. Ana ve babası sürü defterine kayıtlı olan buzağular numaralanarak doğrudan sürü defterine kaydedilir. Yeni doğan hayvanlarda numaralama işini genel olarak ayda bir kez işletmeyi ziyarete gelen süt verim denetim görevlisi yapar.

3.2 Süt Verim Denetimleri

Damızlık süt sığırı yetiştiriciliğinin temel dayanak noktası süt verim denetimleridir. Süt verim denetimlerinde yetiştirici birliklerine üye işletmelerdeki ineklerin süt verimleri genel olarak ayda bir kez olmak üzere düzenli aralıklarla bireysel düzeyde ölçülerek kaydedilir. Ölçümlerde ineğin denetim günü verdiği toplam süt miktarının belirlenmesi esastır. Ayrıca her ineğe ait sütün bileşimini (yağ, protein, laktoz, somatik hücre sayısı) saptamak amacı ile, ölçülen sütlerden belirli bir miktar örnek alınır. Sütün bileşimini saptamaya yönelik analizler genelde birliğe ait laboratuvarlarda gerçekleştirilir.

Verim denetimlerinde genel olarak iki farklı uygulama söz konusudur. Bunlardan biri özel nitelikte denetim veya diğer bir adı ile beyan yöntemine göre denetimdir. Özel nitelikteki denetimlerde sütün ölçülerek kaydedilmesi işlemini yetiştirici kendisi yerine getirir. Her işletmeye ait verim denetim bilgileri, birliğe ait teknik elemanlar tarafından, düzenli aralıklarla yapılan ziyaretler ile işletmelerden toplanır. Yetiştiricinin verdiği bilgilerin doğruluğunu sınamak amacı ile birlik elemanları belli dönemlerde işletmeye gelip bizzat kontrol denetimleri yapabilirler

Tüzel nitelikte denetim olarak adlandırılan diğer uygulamada ise işletmelerdeki süt verim denetimlerini, bu konuda özel eğitim görmüş teknik personel gerçekleştirir. Bu uygulamanın maliyeti daha yüksek olmakla birlikte, ıslah çalışmaları için daha güvenilir veriler toplanması sağlanır. Hayvancılığı gelişmiş ülkelerdeki uygulama genelde bu şekildedir.

3.3 Yapay Tohumlama

Damızlık süt sığırı yetiştiriciliğinde en önemli hususlardan biri de yapay tohumlama hizmetlerini yerine getirecek bir organizasyonun varlığıdır. Yapay tohumlama ile ilgili her türlü çalışmayı gerçekleştirmek üzere oluşturulan kuruluşlara yapay tohumlama istasyonu adı verilir. Bir yapay tohumlama istasyonu temel olarak yapay tohumlama

boğalarının barındırıldığı, spermanın elde edildiği, işlendiği ve depolandığı tesis ve donanımlarla üyelere yılın her günü ve günün her saati yapay tohumlama hizmeti götüren bir ekipten oluşur. Yapay tohumlama istasyonu yetiştirici birliğine bağlı bir alt birim olarak faaliyet gösterebilir veya Almanya örneğinde olduğu gibi birlikten bağımsız ayrı bir yetiştirici örgütü olarak da yer alabilir.

3.4 Kayıt Tutma ve Değerlendirme

Yetiştirici birlikleri kendilerine üye işletmelerdeki hayvanlara ait yetiştiricilik açısından önemli her türlü kaydı düzenli olarak toplar ve merkezi olarak tutarlar. Yetiştirici birlikleri tarafından tutulan başlıca kayıtlar şunlardır:

- Soykütüğü kayıtları
- Tohumlama ve buzağılama kayıtları
- Süt verim kayıtları
- Form özellikleri ile ilgili yapılan değerlendirmelerin kayıtları
- Sağlık kayıtları

Çok sayıda işletmeye dağılmış bulunan onbinlerce hayvana ait kayıtların tutulmasında ve değerlendirilmesinde gelişmiş bilgisayar teknolojisinin payı oldukça büyüktür. Gerek genetik ıslah gerekse işletmelerdeki bakım, besleme, sürü idaresi ve sürü sağlığı konularında yapılacak iyileştirme çalışmaları tutulan tüm bu kayıtların elektronik bilgi işlem merkezlerinde sistemli bir şekilde değerlendirilmesi ile mümkün olmaktadır.

3.5 Genetik Islah

Yetiştirici birliklerinin esas işlevi üzerinde çalıştıkları ırkın genetik ıslahı ile ilgili çalışmaları planlamak ve yürütmektir. Modern genetik ıslah çalışmaları, yoğun bir şekilde kullanılan yapay tohumlama boğalarının, kızlarının verimlerine göre seçilmeleri ilkesine (döl kontrolü) dayanmaktadır. Süt sığırcılığının genetik ıslahında uygulanan bu ıslah programları ana hatları ile şu aşamalardan oluşur (SKJERVOLD, 1966):

- Soykütüğü ve verim kayıtları tutulan inekler içerisinde gerçek verim yetenekleri bakımından en üstün olanlar boğa anası olarak seçilmekte, bu inekler dişi döllerinin verimlerine göre test edilmiş ve üstün sonuç vermiş boğaların spermaları ile tohumlanmaktadır (elit çiftleştirme).
- Elit çiftleştirmelerden doğan erkek buzağılar yapay tohumlama boğa adayı olarak ayırmakta ve büyütülmektedir.
- Damızlık çağına gelen aday boğalardan yeterli miktarda sperma elde edilmekte, her aday boğanın sperması olabildiğince çok sayıda işletmede rastgele seçilmiş ineklere

uygulanmaktadır (test çiftleştirmeleri). Aday boğalar, dişi yavruları doğup, ilk laktasyon süt verimleri belli oluncaya kadar beklemeye alınmaktadır.

- Dişi yavrularının süt verimleri bakımından en üstün bulunan aday boğalar sonuçta yapay tohumlama boğası olarak ayrılmakta ve yoğun olarak kullanılmakta, diğerleri kestirilmektedir.

Soykütüğü kayıtları tutulan, verimleri denetlenen ve yapay tohumlanan hayvan sayısı ne kadar fazla ise genetik ıslah programından beklenecek başarı o derece yüksek olur. Bu da çok iyi çalışan bir süt verim denetimi ve yapay tohumlama organizasyonunu gerektirir.

3.6 Yayımlar

Birliğe üye işletmelerden toplanan süt verim denetimi ve tohumlama bilgileri sürülerde bakım, besleme, sürü yönetimi, sürü sağlığı v.b. çevresel kökenli sorunların saptanması amacı ile de değerlendirmeye alınırlar. Örneğin tohumlama bilgilerinin değerlendirilmesi sonucu sürüde döl verimi ile ilgili aksamalar ortaya çıkarılır. Verim denetimleri kapsamında alınan süt örneklerinde yapılan çeşitli analizlerle olası besleme hataları, meme sağlığında bozulmalar gibi sorunlar saptanabilir. Birliğin teknik elemanları tarafından bu değerlendirmeler sonucu işletmelerde saptanan sorunların düzeltilmesi ile ilgili olarak yetiştiricilere uyarı ve öneriler götürülür.

Ayrıca birlikler, yetiştirici günleri, teknik geziler, mesleki kurs, seminer ve toplantılar düzenlemek, yetiştirici dergisi ve bilgi broşürleri yayımlamak suretiyle yetiştiricilikle ilgili yeni teknik ve gelişmeler konusunda yetiştiricilerini bilgilendirir.

3.7 Reklam ve Pazarlama

Yetiştirici birliklerinin bir diğer işlevi, fuarlar, sergiler, damızlık inek yarışmaları v.b. etkinlikler düzenlemek, dergi, tanıtıcı broşür ve damızlık hayvan katalogları basmak sureti ile üyelerine ait hayvanların reklam ve propagandasını yapmaktır. Ayrıca belli periyotlarla damızlık hayvan açık artırmaları düzenlenerek üyelere ait damızlık fazlası hayvanların uygun fiyatlarla satışları sağlanır. Diğer yandan yurt içi ve yurt dışı damızlık taleplerde alıcılar doğrudan birliklerin damızlık satış bölümlerine başvururlar. Kendilerine üye işletmelerdeki damızlık fazlası satılacak hayvanların listesine sahip olan birlikler, satış bürolarına gelen talepleri değerlendirmek suretiyle de üyelerine ait hayvanların satışlarını gerçekleştirirler.

4 Sonuç

Sonuçta yetiştirici birlikleri, yetiştiricilerin kendi çıkarlarını iyileştirmek ve karşılaştıkları sorunları çözmek doğrultusunda kurdukları kendilerine yardım örgütleridir. Bu türden bir örgütlenme, hayvancılığı gelişmiş ülkelerde makro düzeyde de hayvancılığın karşısına çıkan sorunların hızla çözümlenmesinde ve hayvancılığın ilerlemesinde son derece yararlı olmuştur.

Şüphesiz ülkemizde de süt sığırcılığı alanında kurulmuş bulunan yetiştirici birlikleri sağlam bir temele oturdukları takdirde, hayvancılıkla ilgili sorunlara sahip çıkacak, sorunların çözümüne yönelik daha etkili ve kalıcı devlet politikaları ile stratejiler belirlenmesinde önemli katkılar sağlayacaklardır. Özellikle de hayvancılığımızın iyileştirilmesine yönelik genetik ve çevresel ıslah çalışmalarının planlanması ve yürütülmesinde, yetiştirici birlikleri, Tarım Bakanlığı teşkilatı ve konu ile ilgili üniversite ve diğer araştırma kurumları arasında sıkı bir işbirliğinin sağlanması başarılı sonuçlar doğuracaktır.

ZÜCHTERVEREINIGUNGEN IN DER MILCHRINDERZUCHT

ZUSAMMENFASSUNG

In der Türkei werden in den letzten Jahren, wenn auch mit ziemlicher Verspätung, zur Ergründung von Züchtervereinigungen in der Milchrinderzucht ernsthafte Bemühungen unternommen.

In dieser Artikel werden in allgemeinen Zügen, unter Berücksichtigung der seit über einem Jahrhundert in westlichen Länder tätigen Züchtervereinigungen, deren Ziele, Aufbau und Funktionen dargestellt.

Wenn in der Türkei besonders die in Standorten mit marktorientertem Produktion ergründeten Züchtervereinigungen auf feste Fundamente gesetzt und wirkungsvoll zum Einsatz gebracht werden können, werden sie bei der Rettung der Tierproduktion in der Türkei aus der schlimmen Lage, in der sie sich z.Z. befindet, eine bedeutende Rolle spielen.

Kaynaklar

- ADR (1991): Rinderproduktion in der Bundesrepublik Deutschland. Arbeitsgemeinschaft Deutscher Rinderzüchter e.V., Bonn.
- GÖNÜL, T. (1973): Ege Bölgesi Süt Sığırcılığında Damızlık Yetiştiriciliğinin Organizasyonu. Ege Bölgesi I. Hayvancılık Semineri. Bornova - İzmir.
- GÖNÜL, T.; KAYA, A.; TÖMEK, Ö. (1986): Süt Sığırcılığında Verim Denetimleri. Ege Zootekni Derneği Yayınları: 2, Bornova.
- GROTHER, P. O. (1995): Kişisel Görüşme.
- KRÄUSSLICH, H. (1981): Rinderzucht. Verlag Eugen Ulmer Stuttgart.
- KUMLU, S.; ÖZCAN, K.; GROTHE, P.O. (1996): Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği. Türk Holstein Friesian Yetiştiricileri Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 7.
- OKAN, U. (1973): Özel Yetiştirici Organizasyonları. Ege Bölgesi I. Hayvancılık Semineri. Bornova - İzmir.
- SKJERVOLD, H. (1966): Die künstliche Besamung als bedeutendstes Hilfsmittel moderner Rinderzucht. Schriftenreihe der Tierzüchter, Heft: 2, Hannover.
- SÖNMEZ R.; KAYMAKÇI, M. (1987) Yetiştirici Dernekleri Kurulmalıdır. Hayvansal Üretim Dergisi, Sayı: 24, Ocak 1987.